

RECENZE – KNIHA: *Karel Vachek etc.* – MILOŠ KAMENÍK –

Po kompletní filmografii vydané na DVD a souboru myšlenek Karla Vachka v knize nazvané Teorie hmoty vyšla Ioni na podzim i režisérova monografie. Kniha vznikla rozšířením diplomové práce Martina Švomy.

Základ knihy Karel Vachek etc. tvoří klasická chronologicky řazená monografie analyzující jednotlivé filmy. Nezanedbatelnou součástí knihy je i čtyřicetistránkový rozhovor, který autor vedl s režisérem v roce 2000, a výběr z textů reflektujících Vachkovu tvorbu. Monografie je rozdělená do kapitol podle jednotlivých projektů. V úvodu každé z kapitol shrnuje Švoma ve stručnosti dobový kontext a podstatné události v režisérově životě: dětství, studia na FAMU, potíže za „normalizace“ a v emigraci, návrat do Krátkého filmu po roce 1989, nástup na místo pedagoga FAMU...

Podrobným popisem děje se Švoma snaží každý titul přiblížit i čtenářům, kteří jej neviděli. Obsah filmu je napsaný menším písmem, což usnadňuje celkovou orientaci v textu. Švoma přibližuje strukturu filmů a nabízí interpretační východisko, avšak režisérovy snímky není snadné dešifrovat a jednoznačně vykládat. I autor knihy tvrdí, že například Moravskou Hellas pro množství a hustotu podnětů a jejich náročnost nelze napoprvé vstřebat. Závěr každé kapitoly pak věnuje dobové recepci, cituje ze zajímavých postřehů kolegů.

Největší přínos knihy podle mého názoru tkví v zmapování režisérových nerealizovaných projektů. Kdo bude hlídat hlídače (nezaměňovat se stejnojmenným titulem z roku 2002) je známý díky publikaci scénáře ve Filmu a době a knize 3 a 1/2 podruhé. Ve Švomově knize nalezneme ukázky i ze scénáře s názvem Hrdina Bohemia. Z námětů a explikací (i vzpomínek režiséra) dalších nerealizovaných filmů jako Česká regurgitace, Rom, Talíře ve vzduchu, Bohemia docta (opět nezaměňovat s filmem z roku 2000) a Co dělat? a Cesta světla autor akcentuje paralely a prvky, které se pak promítly do tetralogie Malý kapitalista.

Rovněž přínosné je přiblížení drobnějších Vachkových dokumentárních prací natočených převážně pro Československý armádní film. V Armádním měsíčníku 3/65 (byl uveden na loňském MFDF v Jihlavě) navazuje na postupy z Moravské Hellas, zadáním Stoleté vody byla reportáž o povodních, již za „normalizace“ Vachek natočil Nový byt, který mu byl po dokončení odebrán a k nepoznání přepracován.

Víceméně ojedinele Švoma komparuje Vachkovy filmy s tvorbou jiných filmařů. Za způsob zobrazování obyčejných lidí byl Vachek kritizován stejně jako Miloš Forman. Autorský postup v Moravské Hellas ale Švoma staví nad Formanův přístup, považuje jej za propracovanější. U Spřízněných volbou zase zmiňuje vliv estetiky dokumentárních tvůrců jako Richard Leacock nebo John Cassavates.

Možná se také nabízela možnost čerpat více z teoretických východisek samotného tvůrce, která jsou sebrána v knize Teorie hmoty (2004). Na druhou stranu je metodicky správné nenechat se při analýze a interpretaci výrazně ovlivnit názory a myšlenkami tvůrce, jelikož mohou být zavádějící a tvořit samostatnou oblast nezávislou na natočených filmech. Ovšem osobitá filozofická stanoviska, jejichž vliv na dílo je nepopíratelný, by si reflexi zasloužila.

Švoma sice v krátkosti zmiňuje Vachkův vliv na tvorbu studentů (Vít Janeček, Jan Gogola ml., Martin Mareček, Vít Klusák, Filip Remunda a řada dalších), ale podrobněji tento fenomén nerozvádí, přičemž by mu mohl věnovat

samostatnou kapitolu. Možná si tato generace říká o samostatnou studii, jejich díla by nikdy nebyla nebýt setkání s provokativními filmy a názory jejich učitele. Daly by se hledat paralely, analyzovat na kolik je vliv patrný co do stylu, kdy ve volbě témat, co je z Vachkovy metody převzato a nakolik je rozvinuta, v čem se Vachkem „poučené“ dílo vzpírá svému vzoru apod. Mnoho tvůrců se vůči němu minimálně vymezuje, tudíž je jeho vliv nepopíratelný.

Samotný Vachek dostává v knize prostor v rámci rozhovoru, jenž obdobně jako monografie chronologicky mapuje období od studií po tetralogii Malý kapitalista. Z dnešního pohledu paradoxně vyznívá režisérovo rozhodnutí pro film z důvodu jeho masové obliby: „A navíc jsem věděl, že film je vlastně cirkus 20. století a do cirkusu se vždycky hrnuli lidé. A já jsem vždycky chtěl mluvit k co nejvíc lidem. Protože jsem si od toho umění nesliboval nic jiného než změnu světa. A když chcete dělat změnu světa, tak musíte mluvit na hodně lidí.“ Souvislosti nečernobíle promýšlí ve všech příčinách a následcích. Žádný jev není jen dobrý nebo špatný. Zdánlivě překvapivě reaguje na „obvinění“ z manipulace: „Manipulace, tak jako má něco společného s fašismem, má i něco společného s tím nejrozumnějším a nejlidštějším jednáním. Když vytáhnete dítě z ženy, které to špatně jde, je to ta nejlepší možná manipulace. (...) Já si myslím, že jsem manipulátor, ale nepatřím k těm zavrženíhodným.“

Rozhovor je doplněn reprodukcemi výtvarných děl režiséra a členů jeho rodiny. Švoma se mohl pokusit najít paralely s filmovými počiny. Celková pestrost a bohatost obrazů Karla Vachka (a jeho ženy Dagmar) je tvořena kolážovitým a mozaikovitým spojováním drobnějších, ať už konkrétních nebo abstraktních, motivů. Podobnost s mnohvrstevnatými filmovými eseji složenými z taktéž obrovského množství lidí, myšlenek, situací a jejich provázání jistě není náhodná. Více než osm let starý rozhovor také mohl být aktualizován pro potřeby aktuálního vydání. V souvislosti s přítomností malířského díla se nabízelo i otištění Vachkových básní.

Kapitola nazvaná Malá antologie reflexivních textů obsahuje studie z pera Jana Svobody, Vratislava Effenbergera, Andreje Stankoviče, Michala Breganta, Víta Janečka, Antonína Kosíka a dalších. Nadbytečné je otisknutí dvou textů Andreje Stankoviče, konkrétně Co dělat, když Kolja vítězí a Trilobity 1999, jelikož se Vachkovým dílem primárně nezabývají. Minimálně však dokreslují kontext jak Vachek byl, respektive nebyl, přijímán.

Kniha je krom samozřejmého rejstříku osob a filmů a režisérovy podrobné filmografie doplněna o bibliografii seřazenou podle jednotlivých filmů a soupis rozhlasových a televizních pořadů, jejichž hostem Karel Vachek byl. Některé z pořadů jsou k dispozici na internetu ke stažení.

V přísné struktuře knihy je znát původně diplomová práce. Švoma přehledně a srozumitelně představil Karla Vachka a jeho filmy, shrnuje vše, co je o režisérově tvorbě dostupné, nepouští se ovšem do vlastních odvážnějších interpretací díla, které k tomu přímo vybízí. Kniha je ale i přesto nepochybně cennou sumarizací a průvodcem tvorbou jednoho z nejoriginálnějších českých filmařů.

Zdroj: <http://25fps.cz/2009/karel-vachek-etc/>